

Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 130-летию С.Сейфуллина = С.Сейфуллиннің 130 жылдығына арналған халықаралық ғылыми - практикалық конференциясының материалдары. - 2024. – Ч.ІІ.- Б.276-279.

ӘӨЖ: 338

ҚАЗАҚСТАНДА БАЛЫҚ ӨНДЕУ ӨНЕРКӘСІБІНІҢ ЗАМАНАУИ ЖАҒДАЙЫ

Қожахметова А., 4 курс студенті
С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті
Астана қ.

Балық шаруашылығы – балық аулау және су биологиялық ресурстарын сақтау, акваөсіру, су биологиялық ресурстарынан балық және басқа да өнімдерді өндіру және сатумен байланысты қызмет [1].

Бұл сала бірнеше негізгі себептерге байланысты адамзат үшін үлкен маңызға ие:

-Аквакультура азық-түліктің қолжетімділігі мен әртүрлілігін арттырады. Балық және басқа да аквамәдениет өнімдері белок пен қоректік заттардың құнды көзі болып табылады, бұл әсіресе ет және сүт өнімдері қол жетімді емес немесе қымбат тұратын аймақтарда тұратын миллиондаған адамдар үшін маңызды.

-Балыққа сұраныстың артуы балық аулауға және табиғи ресурстардың сарқылуына әкеледі. Акваөсіру жабайы балықтар популяциясына қысымды азайта отырып, теңіз өнімдеріне сұранысты қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

-Аквамәдениет жұмыс орындарын құруға және ауылдық және жағалаудағы қауымдастықтардың дамуына ықпал етеді. Бұл сала жұмыспен қамтудың басқа түрлері шектеулі көптеген аймақтар үшін табыс көзіне айналуы мүмкін.

-Заманауи акваөсіру фермалары суды тұрақты пайдалану мен экологиялық таза өндіріске баса мән береді. Бақыланбайтын балық аулау жағымсыз салдарға, соның ішінде кейбір түрлердің шамадан тыс пайдаланылуына және басқаларының жойылуына әкелуі мүмкін. Аквакультура бұл процестерді мұқият басқаруға мүмкіндік береді.

-Балық пен теңіз өнімдеріне әлемдік сұраныс үнемі өсіп келеді. Акваөсіру бұл сұранысты қанағаттандыруға және балық өнімдерінің тапшылығын азайтуға көмектеседі [2].

Негізгі балық аулау Атырау, Алматы, Шығыс Қазақстан және Қызылорда облыстарында жүргізіледі.

Табиғи су қоймаларында жыл сайын шамамен 40 - 45 мың тонна балық ауланып жатқанын және бұл көрсеткіштің жыл сайын артып келе жатқанын атап өтейік.

Бұл ретте Қазақстанға 41 мың тоннаға жуық балық өнімдері, негізінен мұхиттық және теңіздік балық түрлері (скумбрия және майшабақ) импортталады және 25 мың тоннаға жуық экспортталады, олардың негізгі үлесі жоғары өңделген өнімдер (балық филесі) болып табылады. Бұл ретте отандық балық өнімдері әлемдік нарықта табысты бәсекелестікке ие.

Саланың негізгі міндеті – теңіз балық шаруашылығын дамыту және тауарлық балық шаруашылығын дамыту арқылы балықтың ішкі тұтынуын арттыру, сондай-ақ экспорттық әлеуетті одан әрі арттыру және импортты алмастыру.

ДДҰ ұсынымдарына сәйкес, жылына бір адам кем дегенде 16 кг балық тұтынуы керек, ал Қазақстанда бұл көрсеткіш 4 кг құрайды, бұл жан басына шаққанда балықтың төмен тұтынуын сипаттайды [3].

Бүгінгі таңда елімізде мыңнан астам балық шаруашылығы субъектілері жұмыс істейді, оларға 1646 балық шаруашылығы су айдындары мен олардың аумақтары бекітілген. 2021 жылы 45 мың тоннаға жуық балық ауланып, соңғы 5 жылда өсірілген балық көлемі 2,7 мың тоннадан 15 мың тоннаға дейін 5,5 есеге өсті.

Мемлекеттік балық өсіру кәсіпорындары жыл сайын бағалы балық түрлерінің кәмелетке толмағандарын жасанды түрде өсіруді қамтамасыз етеді (1-Сурет).

Сурет 1 - Жасанды балық өсіру

Қазақстанда бесінші жыл қатарынан тауарлық балық өсірудің белсенді өсуі байқалады. Егер осыдан бес жыл бұрын өсірілген балықтың жылдық көлемі 2,7 мың тонна болса, 2022 жылдың соңына қарай ол қазірдің өзінде 19,2 мың тонна, яғни 7 есе көп.

Өткен жылды 2021 жылмен салыстыратын болсақ, жылдық динамика да жақсы болды: плюс 28,9%. Соған қарамастан, балық шаруашылығындағы жалпы көлем Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі салаға белгілеген деңгейге жеткен жоқ. Шенеуніктер

2022 жылдың соңына дейін балық өсірушілер сату үшін 22,7 мың тонна балық өсіреді деп үміттенген.

2020-2024 жылдарға арналған ЭБЖМ дамыту жоспарына сәйкес, 2024 жылдың соңына қарай балық өсіру көрсеткіштерін одан әрі екі есеге, яғни 42,3 мың тоннаға дейін арттыру керек. Саланы дамытудың осындай күрт серпілістері үшін мемлекет тарапынан мемлекеттік қолдаудың жақсы базасы дайындалғанын мойындаған жөн. Тиісті басқарманың мәліметінше, бизнес жобаларды өңдеу үшін салық 70 пайызға төмендеген. 2021 жылдың шілдесінен бастап балық егу материалы, дәрі-дәрмек құнының 50% және жем құнының 30% мөлшерінде субсидиялар енгізілді. 2022 жылдың маусымынан бастап акваөсіру үшін машиналар мен жабдықтарды сатып алуға жұмсалған инвестициялық шығындардың 25%-ын өтеу күшіне енді.

Өткен жылы саладағы кәсіпкерлерді мемлекеттік қолдауға 1,1 млрд теңге қарастырылған. Оның 373,1 миллион теңгесі субсидияға, 749,8 миллион теңгесі инвестициялық шығындарды өтеуге жұмсалды.

Қазақстандағы балық зауыттары келесі 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте – Қазақстан Республикасының ірі және орта балық комбинаттарының тізімі

Компания	Қызмет түрлері	Орналасқан жері	Қызметкерлер саны
ЖШС «РЫБПРОМ»	Балықты, шаян тәрізділерді және моллюскаларды қайта өңдеу және консервілеу	Алматы облысы, бойынша, Өтеген батыр ауылы	Ірі кәсіпорындар 251 ден 500 адамға дейін
«БАЛХАШБАЛЫҚ» ЖШС фирмасы	Балықты, шаян тәрізділерді және моллюскаларды қайта өңдеу және консервілеу	Қарағанды облысы, Шашубай ауылы	Орташа кәсіпорындар 201 ден 205 адамға дейін
«РЫБПРОМ» ЖШС Өскемен қаласындағы филиалы	Балықты, шаян тәрізділерді және моллюскаларды қайта өңдеу және консервілеу	Шығыс Қазақстан облысы, Самарск ауылы	Орташа кәсіпорындар 101 ден 150 адамға дейін
"РЫБПРОМ" ЖШС Алакөл филиалы	Балықты, шаян тәрізділерді және моллюскаларды қайта өңдеу және консервілеу	Алматы облысы, Ушарал қаласы	Орташа кәсіпорындар 101 ден 150 адамға дейін
“ХАМИТ” ауылдық тұтыну кооперативі	Балықты, шаян тәрізділерді және моллюскаларды қайта өңдеу және	Түркістан облысы, Шардара қаласы	Орташа кәсіпорындар 151 ден 200 адамға дейін

	консервілеу		
"УНИАРТ ПВ" ЖШС	Балықты, шаян тәрізділерді және моллюскаларды қайта өңдеу және консервілеу	Павлодар қаласы	Орташа кәсіпорындар 201 ден 250 адамға дейін

Елде 380 балық шаруашылығы бар, бұл екі жыл бұрынғыдан екі есе көп. Оның басым бөлігі – 291-і – көл-коммерциялық шаруашылықтар. Тоған шаруашылығы түрінде жұмыс істейтін 60 кәсіпорын, торлы балық өсірумен 13 кәсіпорын айналысады. 16 бизнес-жоба технологиялық күрделі жабық сумен жабдықтау жүйелерін пайдалана отырып және бассейндік шаруашылықтарда балық өсіруге бағытталған. Өнеркәсіптік өсіруге арналған балықтардың негізгі түрлері бекіре, тұқы, форель, албырт, тілапия, табан және т.б.

Өңірлер арасында Түркістан облысы көш бастап тұр. Жалпы, Арал-Сырдария бассейнінде 125 балық шаруашылығы бар. Балық шаруашылығының саны бойынша екінші орында солтүстік Есіл ойпаты (107), үшінші орында гидроресурстарға бай шығыс Зайсан-Ертіс бассейні [4].

Қазақстандағы балық өңдеу өнеркәсібі дамып келеді, бірақ оның тұрақты әрі бәсекеге қабілетті болуы үшін инвестициялар, технологиялар, экологиялық жауапкершілік және кадр даярлау мәселелеріне назар аудару қажет. Нарықтағы өзгерістерге жылдам жауап беру және экологиялық талаптарды сақтау арқылы балық өнеркәсібінің әлеуетін толық пайдалануға болады.

Жетекші - Кундызбаева Н.Д.

Әдебиеттердің тізімі

- 1 Байжомартов, Т. (2019). Қазақстанның балық шаруашылығы: проблемалары мен перспективалары. Алматы: Қазақ университеті.
- 2 Балық шаруашылығын дамыту бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі, Астана, 2021.
- 3 Балтабаев, С., Садықов, А. (2020). *Қазақстандағы балық өңдеу кәсіпорындарының жай-күйі*. Қазақ ғылыми-зерттеу институты.
- 4 Досымбеков, БД. (2021). *Қазақстанда балық шаруашылығы мен балық өңдеу: заманауи проблемалары мен даму перспективалары*. Алматы: Экономика.